

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
старшого наукового співробітника
Шкільної Ірини Миколаївни
на дисертацію **Дем'яненка Анатолія Миколайовича**
**«Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у
громадських об'єднаннях»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Дисертація Дем'яненка Анатолія Миколайовича «Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях», що подається на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки, дозволяє засвідчити її актуальність, наукову новизну, практичне значення, достатній ступень обґрунтованості основних наукових положень, висновків.

Актуальність теми наукової роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки.

Події та зміни, що мають місце в Україні і світі, демократизація усіх сфер життя, формування громадянських інституцій і політичної еліти, актуалізують потребу у правовому вихованні зростаючої особистості, здатної зробити свій внесок у життя суспільства, країни та взяти на себе відповідальність за розбудову своєї країни і результати своєї діяльності.

Усе це обумовлює пошук нових стратегій і форм роботи, спрямованих на підготовку учнів до активної участі у суспільному житті через залучення громадських об'єднань, де підлітки б могли отримати новий досвід соціальної взаємодії у правовому полі з урахуванням реальних проблем, важливих для зростаючої особистості та суспільства.

У цьому сенсі значущості набуває Національна стратегія у сфері прав (2015 р.), зосереджена на вирішенні основних системних проблем у сфері захисту прав і свобод людини та нових викликів суспільства.

Виходячи з цього, дослідження Дем'яненка Анатолія Миколайовича «Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях» є своєчасним, актуальним, таким що дає відповідь, як жити разом, поважаючи одне одного у багатоманітному демократичному суспільстві, знати і розуміти свої права та брати участь у прийнятті рішень, які нас стосуються.

В умовах сучасних динамічних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетними завданнями суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення нової стратегії правового виховання дітей підліткового віку як цілісної системи, що формує майбутній розвиток Української держави.

Актуальність дисертаційного дослідження належно обґрунтована у змісті роботи, об'єктивно існуючими суперечностями. Тема дисертації дає чітке уявлення про її перспективність для використання у вихованні підлітків в українській педагогічній науці і практиці.

Також актуальність дослідження підтверджується зв'язком з проблематикою наукових досліджень університетського рівня – вона є складником комплексних науково-дослідних тем кафедри педагогіки і педагогічної майстерності «Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій» (№ 0120U101660) та кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи «Соціокультурний розвиток особистості засобами дидактичного дизайну» (№ 0121U108570) Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

До найбільш істотних наукових результатів, отриманих дисертантом на основі використання науково-педагогічного інструментарію, належать: визначення особливостей правового виховання підлітків та правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях; розкрито сутність, зміст і структуру правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях;

комплексно концептуалізовано потенціал, виховних можливостей громадських об'єднань у правовому вихованні підлітків; введення в науковий обіг факту наявності впливових чинників, що зумовлюють особливості організації процесу правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях, що містять міждисциплінарний, системний, аксіологічний і діяльнісний підходи.

Нові факти, одержані здобувачем

Здійснений дисертантом аналіз проблем правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях, дав змогу обґрунтувати нові факти, ідеї та положення, серед яких слід виділити визначення організаційно-педагогічних умов правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях (застосування аксіологічних ідей та концепцій філософії правового виховання, правової педагогіки у вихованні підлітків; організація когнітивно-комунікативної взаємодії і спілкування як засобу підвищення рівня правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях; урахування вікових особливостей та світоглядно-ціннісних змін підлітків, які «вростають» у правову культуру суспільства).

Дисертантом уточнено та розширено наукові уявлення про основні поняття у сфері правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях, з-поміж яких «правове виховання підлітків», «правова вихованість підлітків у громадських об'єднаннях»; подальшого розвитку набули зміст, загальні і специфічні принципи, форми і методи правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях. Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовано коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та основних публікацій А. М. Дем'яненка є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів. Науковий апарат дослідження подано

коректно; у роботі простежується логічний взаємозв'язок між об'єктом, предметом, метою та завданнями дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, достатньо обґрунтовані застосуванням сучасних методів досліджень, що відповідає вимогам до досліджень, поданих на здобуття ступеня доктора філософії. Зазначене досягається завдяки використанню потужного методологічного апарату, ґрунтовного аналізу літературних джерел, нормативно-правових актів, застосуванню методів науково-педагогічного дослідження (теоретичний, емпіричний, педагогічного експерименту, методів математичної статистики). Використані ідеї, результати, цитати супроводжуються належними посиланнями на джерела. Зазначене відповідає вимогам п. 12 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії».

Підвищенню ступеня обґрунтованості отриманих наукових результатів сприяли: вивчення значної джерельної бази дослідження, яка логічно відбиває авторську позицію (214 найменувань, з них 16 – іноземною мовою); апробація матеріалів дослідження під час виступів на конференціях та семінарах різного рівня, круглому столі та форумі-презентації.

Обґрунтовані автором результати дослідження забезпечують новизну і вірогідність загальних висновків дисертації та в цілому не викликають сумнівів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Результати дисертаційного дослідження А. М. Дем'яненка мають теоретичну та практичну значущість, що полягає в розробленні й упровадженні комплексного діагностичного інструментарію для визначення можливостей громадських об'єднань щодо підвищення рівня розвитку правової вихованості підлітків; експеримент довів ефективність організаційно-педагогічних умов правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях; створена методологічна база освітніх проєктів на засадах теоретичних положень роботи для організаційно-методичного супроводу процесу правового виховання

підлітків у закладах позашкільної освіти, доповнення концепції громадянської освіти та концепції неформальної освіти.

Дисертаційна робота Дем'яненка А.М. містить нові наукові положення. Результати дослідження було успішно впроваджено в роботу таких громадських об'єднань: Громадської організації «Багатодітних родин» «Древо», Благодійної організації «Благодійний Фонд «Агапе Україна», Маріупольського Благодійного Фонду «Пілігрим», Громадська організація «Батьківський захист».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти, що підтверджується довідками, посилання на які містяться у вступі та в додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура роботи складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження проблеми правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях» з'ясовано, що і сьогодні, як і в попередні періоди існування людства, однаково актуальними є питання забезпечення права людини й забезпечення правопорядку та стабільності в суспільстві. Правопорядок у суспільстві, свобода людини, рівність людей перед законом, новітні наукові досягнення, зокрема й у сфері права, розквіт культури цивілізації – це ті питання, що тісно пов'язані з правовиховною роботою серед молоді. Дисертантом доведено, що нове покоління має постати в гармонії особистого і суспільного (глибоко розуміти права людини, володіти високим рівнем правосвідомості й дотримуватися вимог правомірної поведінки).

У другому розділі «Теоретико-методичний аналіз організаційно-педагогічних умов правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях» Дем'яненко А. М. характеризував структуру правової вихованості підлітків у громадських об'єднаннях. Було розроблено діагностичний інструментарій,

наведено основні методи, якими користувалися для вимірювання рівня правової вихованості підлітків.

У третьому розділі «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічного забезпечення правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях» схарактеризовано особливості проведення експериментального дослідження. Результати, отримані в процесі експериментальної роботи, засвідчили позитивні зміни в правовому вихованні підлітків в експериментальній групі. Зафіксовано динаміку показників когнітивного, ціннісно-мотиваційного та поведінкового критеріїв, що підтвердило ефективність запровадження організаційно-педагогічних умов правового виховання в громадських об'єднаннях. Аналіз і узагальнення кількісних і якісних характеристик довели ефективність розроблених умов, завдяки яким громадські об'єднання мають змогу по-новому проводити правоосвітню і правовиховну роботу з підлітками на засадах змісту, оновлених принципів, форм і методів правового виховання.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною кваліфікаційною працею. Наведені в дисертаційній роботі теоретичні обґрунтування виконані коректно на високому науковому рівні.

Робота містить ґрунтовні висновки після кожного розділу та завершується досить розгорнутими висновками, які випливають зі змісту роботи, є логічними, слугують віддзеркаленням основних результатів дослідження.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях

Результати аналізу 12 публікацій здобувача (з них: 4 статті в провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття (англійською мовою) – у зарубіжному періодичному журналі (Прага), 7 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій України та Польщі, які додатково відображають

наукові результати дисертації) засвідчують повноцінне висвітлення в них основних положень та результатів дослідження. Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію, вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ідентичність змісту анотацій та основних положень дисертації

Зміст анотацій українською та англійською мовами відображає зміст дисертації та досить повно висвітлює її основні положення й висновки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи теоретичне і практичне значення отриманих дисертантом наукових результатів, слід виокремити певні дискусійні положення та зауваження, а також висловити окремі побажання:

1. Потребує корекції структура дисертаційного дослідження, де б кожний розділ відображав певний етап дослідно-експериментальної роботи (теоретичного узагальнення, констатувальний, формувальний, контрольний, тощо), тоді як розділ 2 поєднує теорію і констатацію, а розділ 3 - констатувальний, формувальний і контрольний етапи експериментальної діяльності.

2. Автор досить ґрунтовно представляє аналіз законодавчої бази та нормативні документи однак теоретична частина роботи значно би виграла, якби в ній були представлені сучасні програми правового виховання в Україні та країнах з демократичним досвідом правового виховання зростаючої особистості.

3. Робота переобтяжена аналізом добре відомих класичних джерел, тоді як педагогічний аспект проблеми потребує посилення за рахунок аналізу сучасних дисертаційних робіт та зарубіжних досліджень.

4. Теоретична частина дисертаційного дослідження представлена численими дефініціями «право», «права людини», «правове виховання», «моральне виховання», «правова культура», «правова діяльність», «правова система», що потребує від автора чіткого розуміння зазначених понять та їх розмежування, а ключове поняття «правова вихованість підлітків у

громадських об'єднаннях» потребує більш детального та коректного обґрунтування і має бути представлена і першому розділі дисертаційного дослідження.

5. Параграф 1.3 «Організація експериментального дослідження в громадських об'єднаннях» виграв би, як би у ньому була б представлена типізація дитячих громадських об'єднань з точки зору досліджуваної проблеми.

6. У II розділі «Теоретико-методичний аналіз організаційно-педагогічних умов правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях» автор розкриває ціннісно-мотиваційний критерій через засвоєння правових цінностей, що потребує уточнення та розкриття цих правових цінностей, їхньої моральної характеристики.

7. Робота не позбавлена окремих огріхів технічного характеру.

Проте, зазначені недоліки, рекомендації і дискусійні положення не впливають на наукову вагомість і практичну значущість проведеного дослідження.

Загальний висновок

Результати аналізу дисертації, анотацій українською та англійською мовами, опублікованих праць дають підстави для висновку про те, що дослідження Дем'яненка Анатолія Миколайовича «Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях» є завершеною, самостійною науковою роботою, що містить науково обґрунтовані результати та слугує вагомим внеском у розвиток актуального напрямку вітчизняної педагогічної теорії і практики.

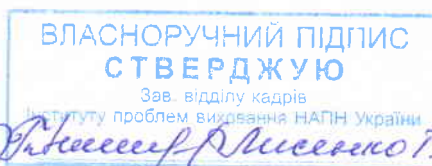
Дисертаційна робота «Організаційно-педагогічні умови правового виховання підлітків у громадських об'єднаннях», з огляду на її актуальність, зміст, обсяг і наукову новизну, теоретичне та практичне значення, обґрунтованість наукових положень, вірогідність висновків, якість оформлення та повноту викладу, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017р. та п.п. 9-18 «Порядку

проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 608), а її автор **Дем'яненко Анатолій Миколайович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії морального, громадянського
та міжкультурного виховання
Інституту проблем виховання НАПН України

Ірина ШКІЛЬНА

Шкільної І. І.

Дем'яненко А. М.